

УДК 316.75:32

М.Н. ЄНІН

ІДЕОЛОГІЯ ТА НАУКА: В ПОШУКАХ МОЖЛИВОСТЕЙ ДІАЛОГУ**Єнін Максим Наїмович** – доцент кафедри філософії та соціології Луганського національного університету імені Т. Шевченка

У статті розглядаються особливості ідеології та науки, кордони, що відділяють ці специфічні форми пізнання. На думку автора, глибинні зміни у суспільстві неможливі без ідеологічної основи, яка, у свою чергу, неодноразово намагалась знайти опору в науці. Особливо цей зв'язок стає важливим у період значних соціальних трансформацій. Наразі людство знаходиться саме в такому стані, тому пошук продуктивного діалогу між наукою та ідеологією стає актуальним. Автор робить припущення, що такий діалог можливий при наявності вільної конкуренції ідеологій, демократичної системи зміни влади, орієнтації ідеологічних систем та науки на загальнолюдські цінності, включення в поле зору вчених не тільки інтелектуальних, але й моральних і політичних оцінок.

Ключові слова: ідеологія, наука, еліта.

В статье рассматриваются особенности идеологии и науки, границы, отделяющие эти специфические формы познания. По мнению автора, глубинные изменения в обществе невозможны без идеологической основы, которая, в свою очередь, неоднократно пыталась найти опору в науке. Особенно эта связь становится важной в период значительных социальных трансформаций. Сейчас человечество находится именно в таком состоянии, поэтому поиск продуктивного диалога между наукой и идеологией становится актуальным. Автор делает предположение, что такой диалог возможен при наличии свободной конкуренции идеологий, демократической системы смены власти, ориентации идеологических систем и науки на общечеловеческие ценности, включение в поле зрения ученых не только интеллектуальных, но и моральных и политических оценок.

Ключевые слова: идеология, наука, элита.

Peculiarities of ideology and science, borders separating these specific forms of knowledge are considered in this article. To the author's mind, deep changes in the society are impossible without ideological basis, which, in its turn, tried to find a support in science. This link becomes especially important in the period of considerable social transformations. Now humanity is in such condition, therefore the search for productive dialogue between science and ideology becomes actual. The author makes an assumption that such a dialogue is possible under the condition of a free competition of ideologies, a democratic system of change of power, the orientation of ideological systems and science on common human values, inclusion in the scientists' vision not only intellectual, but also moral and political estimations.

Key words: ideology, science, elite.

© М.Н. Єнін, 2013

Постановка проблеми. Актуальність вивчення ідеологій сучасності зумовлена поширенням кризових явищ, що охопили світ. Загострення екологічних проблем, зростання соціальної нерівності, поширення недовіри до більшості соціальних інститутів, відрив політичної еліти від потреб та інтересів народних мас, розмивання національно-культурної ідентичності, атомізація суспільства, втрата надійних моральних орієнтирів – ці та інші тенденції свідчать про неадекватність існуючої політичної форми потребам та проблемам сучасного глобального суспільства, кризи неоліберальної моделі капіталізму. У цьому зв'язку окремої уваги заслуговує вивчення напрямів трансформації ідеологій класичного індустріального суспільства, як вони пов'язані з інституціональними змінами у загальносвітовому переході людства до Другого Модерну, чи існують перспективи вирішення назрелих проблем у нових ідеологіях? При постановці таких питань резонанс будуть викликати й інші: чи може наука, даючи оцінку розвитку політичних світоглядних течій, сама абстрагуватись від класових, групових, національних інтересів та симпатій, і, ставлячи методи вирішення означених явищ на базу об'єктивного знання, вирішувати, яку модель суспільного устрою можна обрати орієнтиром державної та міждержавної діяльності, чи може вона бути арбітром в спорі про те, який суспільний

устрій краще і, тим самим, виконувати в тій чи іншій мірі ідеологічну та соціально-технологічну функцію? При ствердній відповіді виникає суміжна проблема визначення інституціональних умов продуктивного діалогу науки та ідеології, кордонів наукового та ідеологічного осягнення дійсності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У зарубіжній науковій літературі проблема визначення ідеологій та їх місця у суспільному та державному житті досліджувалася класиками теорії еліти (В.Парето, Г. Моска), марксизмом (Маркс, Енгельс, Ленін), франкфуртською школою соціології (Адорно, Хоркхаймер, Г. Маркузе, Фромм), Д. Лукачем, К. Мангеймом, А. Грамші та ін. Ідеологія переважно розглядалась як «ілюзорна» свідомість, антипод науки.

У радянській науці відстоювалася можливість існування наукової ідеології, аналізувалася роль, значення, функції марксистської ідеології в кінці 70-х рр. ХХ століття в роботах Б. Грушина, О.Ульодова, Н. Бікеніна та ін.

У теоріях деідеологізації, що розроблялись на поч. 60-х рр. ХХ ст. такими вченими, як Д. Белл, Дж. Гелбрайта, Е. Тоффлер, стверджувалось, що на зміну ідеологіям прийде науково-раціоналістичний підхід до вирішення конкретних суспільних проблем, а на зміну ідеологам – наукові експерти. Тобто ідеологія поступиться місцем науці.

Наразі в роботах українських і російських учених немає єдності стосовно розуміння ідеології, співвідношення ідеологічної та наукової форм досягнення дійсності, яким чином можливий діалог між ідеологією і наукою. Ці питання в своїх публікаціях підіймали в 90-х рр. ХХ ст. такі вчені, як С. Кара-Мурза, М. Ормігон, Д. Піскунов, О. Ахієзер, Є. Баталов, Н. Федотова, В. Бакіров. Більшість із цих учених, вбачаючи негативний досвід взаємодії науки та ідеології в СРСР, активно відстоювали позицію повної свободи науки від ідеології, хоча й деякі з них наголошували на неможливості їх повного розмежування (на що вказують, наприклад, С. Кара-Мурза, М. Ормігон, Д. Піскунов). В даній статті робиться авторська спроба активізувати дискусію в деяких із цих питань.

Мета дослідження – розглянути кордони, що відділяють ідеологію та науку, а також визначити можливі умови їх продуктивного діалогу і взаємодії.

Для виконання цієї мети були поставлені наступні завдання:

1) з'ясувати, як підходили до визначення ідеології її класичні теорії;

2) виявити особливості ідеологічної та наукової діяльності, що є спільним і відмінним у цих формах пізнання;

3) розглянути в історичній перспективі факти взаємодії ідеології та науки, зокрема в суспільствознавстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. Більшість учених, що в індустріальному суспільстві досліджували ідеології, розкривали їх сутність переважно через маніпулятивні технології, які створюють ілюзорне бачення світу. Це стосується В. Парето, який ототожнював ідеології з апріорними псевдорациональними догмами, що приховують істинні причини та цілі діючих людей [1, с. 87-99], Г. Моски, який писав, що за допомогою ідеології («політичної формули») політичний клас апелює до існуючих норм і цінностей, маніпулює свідомістю і поведінкою людей, закріплюючи своє перебування у владі [2, с. 183]. К. Маркс вбачав у ній форму ілюзорної свідомості, викликану суперечностями виробничих відносин [3, с. 23-24]. К. Мангейм прямо розумів під ідеологією систему «обманної свідомості» [4, с. 55].

Загалом згадані вчені трактують ідеологію як перш за все, класову (соціально-групову) свідомість, що виражає певні інтереси, а тому – ілюзорною формою пізнання. В такому ракурсі розглядалась ідеологія і в радянському суспільствознавстві, хоча можливість її науковості не відкидалась і марксизм-ленінізм прямо називався науковою ідеологією (В. Ядов, О. Ульдов та ін.).

В той же час класична наука, сформована в Новий час, розцінювалась як еталон знання, яка повинна дистанціюватись від інших видів пізнання, спиратися на вимоги самодостатньої і абсолютної істини, елімінації суб'єктивного фактора у пізнавальній діяльності, об'єктивності, безпристрасності. Цьому образу повинна була відповідати і соціологія. За М. Вебером, це означало виключення будь-якого впливу цінностей та оціночних суджень

вченого і запобігало б перетворенню науки в ідеологію [5]. Ця позиція була також спрямована проти інтелектуального насилля та політичного втручання в діяльність учених.

Загалом у цій перспективі наука та ідеологія замкнені досить герметичними кордонами. Ідеології пов'язуються з груповою суб'єктивністю і егоїзмом та протиставляються науці – раціональній формі досягнення дійсності, здатній виробляти реальні об'єктивні знання. Такі рефлексії навіть породили в 1960-х рр. виникнення закликів відмови від ідеології, як механізму соціальної регуляції, що пов'язувалось з уваленням тоді кінцем боротьби класових інтересів, політичних амбіцій, особистих егоїстичних бажань, а також деідеологізації самої соціальної науки, в якій, за К. Поппером, розповсюджені есенціалістські ідеї – претензії на пізнання сутності суспільства і законів суспільного розвитку [6, с. 63-64], а також історизм, який вчений називає пророцтвом (звідси претензії марксизму пророкувати соціальні революції) [6, с. 30-40]. Ці ідеї можуть породжувати тоталітарні проекти розвитку, а тому засуджуються К. Поппером.

Наразі думки про можливу відмову від політичної ідеології також знаходять активну підтримку серед західних учених. Зокрема, німецький вчений У. Матц вважає, що ідеології, які стали домінують політичної культури Заходу, не є функціонально-необхідним елементом відкритого суспільства. Вони виникають під час світоглядних криз у суспільстві і зараз переживають глибоку кризу. В майбутньому відкрите суспільство повинно зробити емансипацію від цих сурогатів громадянської віри [7, с. 132-142].

На пострадянському просторі також не обійшлося без нової хвилі критики ідеології, що припала на кінець 80-х – поч. 90-х рр. ХХ ст. Особливу роль в її підйомі зіграла криза марксизму-ленінізму, розпад світової системи соціалізму, непродуктивний досвід певного злиття науки і ідеології, коли ідеологи розглядали свої цінності як реалізацію принципів науки, результат узагальненого розуміння закономірностей світового процесу. Наслідки ідеологізації науки в СРСР відомі – суспільна наука опинилась під сильним тиском ідеології і це, у підсумку, позбавило суспільство об'єктивного соціального знання. Сама соціальна наука не змогла швидко й адекватно реагувати на проблеми динамічного й суперечливого об'єкта, яким є суспільство, а такі галузі науки, як соціологія, соціальна психологія, генетика – майже перестали існувати. З новою силою актуалізувалась теза, що наука повинна бути повністю вільною від ідеології. Наприклад, російський вчений Е. Баталов дуже критично поставився до можливостей «наукової ідеології», осмислюючи її в категоріях руйнівної сили на науку: «Ідеологія і наука – принципові антиподи, а «наукова ідеологія», незалежно від її конкретного змісту, – нонсенс» [8, с. 77].

У той же час спроби представити ідеологію як тільки «ілюзорну» свідомість, насильницьки нав'язану людям системою думок, наслідок якої некомпетентності може відображати лише частину її потенційно можливого змісту, оскільки сама іде-

ологія – необхідна умова функціонування суспільства, діяльності громадських рухів, політичних партій, держави, політичного управління. Головна лінія кордону між наукою та ідеологією пролягає в їх різній функціональній спрямованості – хоча ідеологія і схожа на теорію, але, на відміну від науки, має зовсім іншу мету – не відображення явищ і процесів об'єктивної картини світу (хоча іноді ідеологи та партійні лідери намагаються це декларувати), а системне вираження та відображення цих явищ і процесів через призму групових інтересів. Займаючи в структурі свідомості проміжне місце між емпірично-буденним та науковим рівнями, ідеологія більше залежить від емоцій і переживань, ніж наука.

Якщо між об'єктом і наукою за допомогою різноманітних методів та процедур роль емоцій та цінностей максимально мінімізована, то між об'єктом та ідеологією ціннісно-емоційна складова задається інтересами групи. Суб'єктів ідеологічної діяльності також цікавить об'єктивне положення справ у світі, закони його розвитку, часто вони прагнуть опертися на результати наукових досліджень у різних сферах, але для них ці завдання завжди визначаються функцією ідеології – вираженням і відстоюванням інтересів. Звідси ідеологія, виступаючи засобом ідейного втілення інтересів групи, схематизує і тому більше спотворює реальність порівняно з наукою. Але завдяки такій схематизації взаємодії між елітою і народними масами можуть структуруватись навколо нормативної моделі майбутнього суспільства, з'являються критерії оцінки політичної реальності, політичні цілі групи символізуються і можуть слугувати орієнтиром конкретних політичних дій.

Тому навряд чи можна погодитись з підходами, що прямо ототожнюють науку та ідеологію (Г. Гак, С. Крапівенський). Відзначаючи цілеспрямованість мислення, концептуальність, С. Крапівенський, наприклад, пише: «Ідеологія – система теоретичних поглядів, що відображають ступінь пізнання суспільством світу в цілому і окремих його сторін і в такій якості вона являє собою більш високий порівняно з суспільною психологією етап, рівень суспільної свідомості – рівень теоретичного відображення світу» [9, с. 14-15].

На нашу думку, функціональна різниця між ідеологією та наукою зовсім не означає, що продуктивна взаємодія між цими сферами людської діяльності неможлива. Але для того, щоб вести розмову про це, слід згадати й про іншу позицію, згідно з якою – наука та ідеологія не мають жорстких кордонів. Найбільш впливовим виразником цього погляду був А. Грамші. Італійський вчений доводив, що інтелектуали не є «незалежною», самостійною групою, а мають класове коріння і їх головна соціальна функція – встановлення класової гегемонії через створення і розповсюдження ідеологій [10, с. 457-478]. В наш час серед відомих учених критикою концепту «ціннісної нейтральності» науки є І. Валлерстайн: «У теорії ці вчені-гуманітарії не прагнуть ні до чого, крім істини, не знають ніякого фінансового чи політичного тиску і не лізуть в політику. У теорії це лунає як мила чарівна казка,

але будь-хто, хто часто буває в університетських стінах, знає, що це лише теоретична наївність. Матеріальний тиск на вчених жахливий, тиск можливостями кар'єрного росту є майже таким же великим, політичний тиск також можливий, якщо інші види тиску не працюють» [11].

На нашу думку, ці думки актуальні з декількох причин.

По-перше, на відміну від науки, кордони ідеології більш м'які, тому ідеологами можуть бути і політики, і журналісти, і митці, і, що важливо підкреслити, – вчені, які свої наукові теорії намагаються втілити в суспільно-політичній діяльності.

По-друге, створений ідеологією образ групових цілей та цінностей може бути використаний і для примітивізації політичної свідомості громадян, маніпулювання суспільною думкою населення, створення антигуманних проектів суспільного розвитку (наприклад, «біологічне» обґрунтування нацизму і т. ін.).

По-третє, глибинні зміни у суспільстві навряд чи можливі без ідеологічної основи, яка неодноразово зверталась до науки для надання своїм положенням легітимності. Наука продукувала важливі ідеологічні картини світу в переломні моменти історії, коли відбувалась трансформація соціальних структур і систем влади. У Новий час це виявилось в активній перебудові наукою мислення людей на раціональній основі. Раціоналізм руйнував культуру традиційного суспільства і став одним із засобів звільнення людей від норм і заборон, зафіксованих у традиційному типі суспільної свідомості. Розвиток в Новий час уявлень про простір кардинально змінив світогляд людей. Ньютонівська механіка, яка відкидала ідею замкненого Космосу, знімала просторові обмеження і породжувала впевненість про можливість необмеженої експансії (ідея прогресу), що було важливим моментом індустріальних ідеологій. Відродження атомізму в цей період, окрім необхідності створення цілісної механістичної картини світу, пояснювалося культурно-ідеологічними потребами, тенденцією до «атомізації» суспільства в XVII – XVIII ст. Як пише російський вчений С. Кара-Мурза зі своїми співавторами, індивідуалізм, на якому засновується ринкова економіка вільного підприємництва, не виникнув би без відчуття людиною себе в ролі вільного атома людства. Атомізм, як природний порядок речей, надав законність звільненню від ієрархічних структур феодальної залежності і держави [12, с. 92-93].

На жаль, ідеологічні проєкції наукових теорій не завжди мали гуманний зміст та позитивний вплив на суспільство. Соціологічне вчення соціалдарвінізму, використовувалось ідеологами вільної ринкової економіки для обґрунтування «природного права», що передбачає закономірність природного відбору і боротьби за виживання в людському суспільстві як важливий чинник соціальної еволюції. Вкрай ідеологізованою виявилась і наукова теорія модернізації. Фактично методологічною основою її підходу виступала теорія єдиного індустріального суспільства з визнанням ідеології лібералізму як найкращої моделі економічного та політичного устрою, запорукою соціального прогресу

і цілісності світу. Факт надмірної ідеологізації цієї теорії підтвердив і показав американський вчений Крейг Калхун, який розповів про факт фінансування науково-дослідницьких програм американськими олігархічними колами, які були зацікавлені в просуванні вигідного для себе проєкту світу, в результаті чого в 1958 р. і виникла теорія модернізації [13].

По-четверте, сама вимога утримання від оціночних суджень у науці є нормою, що має ціннісний зміст, і, що важливо підкреслити, – виявилась далеко не нейтральною за своїми наслідками для існування людства. Віра в прогрес і здатність науки дати людині основу для вирішення всіх її соціальних і політичних проблем, що було особливо відчутною у XIX ст., поступово звільнялась від ціннісного виміру пізнання і виявилась у підсумку майже зовсім індиферентною по відношенню до людини. В XX ст. це проявилось у тому, що наука може успішно розвиватися в рамках будь-яких режимів і держав, догоджаючи політичним елітам і великому капіталу – породжуючи антигуманні знання масового знищення або несприятливі екологічні наслідки через гонитву за надприбутками.

Слід наголосити, що й сама наука як соціальний інститут та її колективні суб'єкти – вчені, так чи інакше створюють власну ідеологію, що захищає їхні інтереси та виражає погляди на роль науки в житті суспільства, регулює відносини в самому науковому співтоваристві, забезпечуючи спільний порядок, спадкоємність у традиціях. Стиль мислення, прийнятий в науковому співтоваристві, – це певна ідеологія, що обслуговує внутрішні професійні інтереси наукової спільноти. Це помітив П. Фейєрабенд. В наявності «раціональних стандартів» наукової діяльності, що пропагуються науковим співтовариством, він справедливо побачив ідеологію [14, с. 455]. Спираючись на пануючий стиль наукового мислення, його адепти отримують переваги в сутичках і дискусіях з іншими інтелектуальними традиціями. Хоча й варто визнати, що ідеологія науки, на відміну від чітко виражених програм політичних партій, теоретичних доктрин державної політики правлячих класів, ніколи не досягала чіткої і визначеної теоретичної завершеності.

Отже, повністю розділити науку та ідеологію тими кордонами, які б не давали їм можливості змішуватися і показувати, чи об'єктивні процеси ми уявляємо в своїх ідеях, не завжди можливо. Навіть у природознавстві, що розглядалось у Новий час еталоном наукового знання, є об'єкти вивчення, які неминуче переплітають факти і теоретичні положення з етичними та ідеологічними оцінками: ядерна енергетика, глобальне потепління, клонування. Ще більше проблем виникає в соціальних науках. Індивідуальна і колективна реальність людей – на відміну від явищ природи, які вивчають природознавці, наскрізь проникнута цінностями і позиція «всередині» реальності так чи інакше породжує деяке «бачення», яке теж стає ціннісним. Звідси використання в описових судженнях таких понять (ціннісних за своєю суттю), як «нерівність», «свобода», «справедливість», «егалітар-

ність» і т. ін. породжує неявні оцінки в авторських міркуваннях.

Тому визнаючи принципові розходження між ідеологією і наукою, їх суверенність і автономність, необхідно шукати умови плідної взаємодії ідеології з науковими принципами і рекомендаціями. Але як це можливо?

На нашу думку, оптимізація діалогу між ними виключена при монополії якоїсь ідеології. Звісно, в суспільстві одна з ідеологій може бути домінуючою, як у багатьох країнах Заходу, наприклад, є такою ліберальна, але вона повинна стверджувати свою позицію у ході рівної конкурентної боротьби з іншими ідеологіями. Наявність плюралізму ідеологій, їх конкуренція – одна з ключових умов того, що ідеології можуть звернутися за рекомендаціями до науки. Похідною від цього є умова багатопартійності та демократичних правил зміни влади. Історія свідчить, що у більшості випадків однопартійні режими формуються не відповідно до демократичних правил, а силою, тому сумнівно, що в таких умовах може виникнути мирне співробітництво окремих осіб та груп у формуванні та реалізації влади. У багатопартійних і демократичних державах вірогідність більш висока, що партії, програвши на виборах, будуть вимушені вдосконалювати свою політичну програму, а партії-переможці намагатись максимально розвинути соціальні технології для реалізації своїх передвиборчих положень.

Історія засвідчила позитивні приклади впливу ідеологій на розвиток суспільств, коли засновані вченими ідейні принципи знаходили позитивний прояв у соціальній практиці. Важливою в цьому зв'язку є орієнтація як науки, так і ідеології на загальнолюдські цінності, благо для всіх людей.

Ключова теза статті Т. Ойзермана, що лібералізм не тільки ідеологія класу буржуазії, але й проголошення і теоретичне обґрунтування загальнолюдських і гуманістичних цінностей [15, с. 8] актуальна для історичного періоду початку XX ст. – саме слідування цим принципам дозволило цій ідеології соціалізуватись і зберегти свій вплив. Ведучи конструктивний діалог з марксизмом, іншими соціалістичними вченнями, він міцно утримував під своїм впливом не тільки середні прошарки, але й більшу частину робітничого класу. Зворотню ситуацію у більшій частині світу можна спостерігати з 80-х рр. XX ст. Реалізація неоліберальної ідеології, спрямованої на вузькі групові інтереси буржуазного класу, про що пишуть, наприклад, Д. Харві [16], А. Арсеєнко [17], породила несправедливий розподіл національного багатства, соціальне розшарування і масове розповсюдження бідності. Наука теж мала пряме відношення до цього, оскільки головні неоліберальні ідеологи Ф. Гайєк і М. Фрідман були визнані видатними ліберальними економістами нашого часу. Ф. Гайєк в 1974 р. отримав Нобелівську премію з економіки [18], а вже у 1976 р. її отримав М. Фрідман, якого вважають однією з головних персон радикальних змін у світовій економіці, в 2002 р. на його честь президент США Джордж Буш навіть влаштував урочистий прийом у Білому домі [19].

Роль і значення ідеологій особливо актуалі-

зується у період криз старих соціальних систем і народження нових передумов суспільного життя. Так, в індустріальному суспільстві виникли класичні ідеологічні системи лібералізму, консерватизму, соціалізму, з'явилась їх соціальна основа – великі соціальні спільноти – класи і нації. Наш час, який осмислюється нами через концепт Другого Модерну, теж є перехідним, і на фоні функціональної кризи існуючого в межах світової спільноти інституціонального порядку людство має потребу в ідеологічному дискурсі, в результаті якого світ може виробити оновлену ідеологію свого розвитку і зазнати суттєвих змін. І для того, щоб наука дійсно служила людям, вона повинна мати плідний діалог з ідеологією. Тому, на нашу думку, правий І. Валлерстайн, який, осмислюючи сучасний період існування світової системи як «біфуркаційний», вважає, що інтелектуальний, моральний і політичний аналіз по-своєму є цінним: «...по-перше, це інтелектуальна оцінка того, куди ми направляємось (наша існуюча траєкторія); по-друге, моральна оцінка того, куди ми хочемо прийти, і по-третє, політична оцінка – як опинитися там, куди ми рухаємось» [11].

Висновки. Таким чином, кордони між наукою та ідеологією задаються їх різними функціями – ідеологія схожа на наукову теорію, враховує дані наук, але слабше використовує емпіричні методи у своєму обґрунтуванні, ставлячи в центр реалізації інтереси окремих соціальних спільнот. Звідси присутня в ідеологіях, хоч і в різній мірі вираження, ілюзорність та утопічність – створення привабливої

картини майбутнього, але не завжди обґрунтована з точки зору практичної досяжності. На відміну від науки, ідеології, як правило, консервативні та інертні.

Це не означає, що кордони науки та ідеології існують повністю автономно. Особливо в період важливих соціальних трансформацій наука і ідеологія демонстрували плідний зв'язок, актуальність в якому людство відчуває і зараз. Ідеологічні системи, що вироблялись в період Першої модернізації, переживають кризу, а тому дискурс з приводу передумов діалогу між наукою та ідеологією, форми синтезу раціонального методу пізнання з моральними і світоглядними цінностями – нагальна потреба часу.

Нові моделі взаємовідносин людства з природою, кордони свободи і відповідальності, індивідуалізму і колективізму – ці та інші питання становлять виклик як для науки, так і ідеологій в ХХІ ст. Але пошук та реалізація відповідних умов (таких, як, наприклад, плюралізм і конкуренція ідеологій, багатопартійність, демократичні правила зміни влади, орієнтація на загальнолюдські цінності) для того, щоб соціальна наука та ідеологія абстрагувались від вузьких класових і групових інтересів, поки що може розглядатись радше як нормативна модель, до якої можна прагнути. Оскільки в реальності, і тут можна погодитись з Валлерстайном, людство буде стикатись з тими, хто і в майбутньому світі буде прагнути зберегти своє багатство і привілеї, повертаючи для цього експертів, і тими, хто буде боротися за новий, більш егалітарний світ.

ЛІТЕРАТУРА:

- Осипова Е.В. Социология Вильфредо Парето: Политический аспект / Е.В. Осипова. – СПб.: Алетейя, 2004. – С. 38-50.
- Самсонова Т.Н. Концепция «правящего класса» Г. Моски / Т.Н. Самсонова // Социс. – 1994. – № 10. – С. 178-187.
- Маркс К. Твори // К. Маркс, Ф. Енгельс. – К.: Держ. вид-во політ. літ. УРСР, 1959. – Т. 3. – 604 с.
- Мангейм К. Диагноз нашего времени // К. Мангейм; пер. с англ. – М.: Юрист, 1995. – 700 с.
- Вебер М. Наука как призвание и профессия / М. Вебер; пер. с нем. // Избранные произведения / сост., общ. ред. и послесл. Ю.Н. Давыдова; предисл. П.П. Гайденко. – М.: Прогресс, 1990. – С. 707-735.
- Поппер К.Р. Открытое общество и его враги. Т. 1: Чары Платона / Карл Раймунд Поппер; пер. с англ. под ред. В.Н. Садовского. – М.: Феникс, Междунар. фонд «Культурная инициатива», 1992. – 448 с.
- Матц У. Идеологии как детерминанта политики в эпоху модерна / У. Матц // По-лис. – 1992. – № 1. – С. 130-142.
- Баталов Э.Я. От тоталитаризма к идеологическому плюрализму / Э.Я. Баталов // Общественные науки и современность. – 1991. – № 3. – С. 76-80.
- Троско Р.А. Содержание, структура и функции научной идеологии: особенности анализа в современной социальной философии: дисс. ... канд. филос. наук / Р.А. Троско. – Барнаул, 2006.
- Грамши А. Тюремные тетради / А. Грамши // Избранные произведения: в 3 т. – М.: Изд-во иностранной лит., 1959. – Т. 3. – 566 с.
- Валлерстайн И. Интеллектуалы в эпоху перехода [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://dialogs.org.ua/favicons.ico>
- Кара-Мурза С. Идеология и наука – не антиподы! / С. Кара-Мурза, М. Ормигон, Д. Пискунов // Общественные науки и современность. – 1991. – № 5. – С. 91-99.
- Лекция Крейга Калхуна «Теории модернизации и глобализации: кто и зачем их придумывал» [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.inop.ru/>
- Фейерабенд П. Против метода. Очерк анархистской теории познания / П. Фейерабенд // Избранные труды по методологии науки. – М., 1986. – С. 125-467.
- Ойзерман Т.И. Является ли либерализм только идеологией? / Т.И. Ойзерман // Социс. – 2003. – № 3. – С. 3-8.
- Харви Д. Краткая история неолиберализма. Актуальное прочтение / Д. Харви; пер. с англ. Н.С. Брагиной. – М.: Поколение, 2007. – 288 с.
- Арсеенко А. Демистификация «новой экономики» и проблема безработицы в США и Евросоюз в условиях глобального кризиса / А. Арсеенко // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2010. – № 2. – С. 28-48.
- Вергелес Т. Фридрих Август Фон Гайек – теоретик индивидуализма и свободы / Т. Вергелес // Вісник Тернопільського державного економічного університету. – 2006. – № 1 (січень-березень). – С. 163-168.
- Ворошилов О. Слздами Мілтона Фрідмана [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.w3.org/TR/xhtml1/DTD/xhtml1-strict.dtd>